

О. І. Заславська

Особливості формування заощаджень населення у Закарпатській області

В умовах децентралізації важливим джерелом фінансування інвестицій, яких потребує регіональна економіка, є заощадження домашніх господарств. Дослідження показало, що на характер життя та діяльність населення Закарпатської області значний вплив має багатонаціональність, переважання сільського населення, географічне розташування. Специфічні риси регіону проявляються також і в структурі доходів і витрат домогосподарств, які значно перевищують середньоукраїнські значення. Більшість витрат домогосподарств Закарпаття йде на споживання. Серед неспоживчих переважають витрати на обслуговування власного господарства та вклади до банків. Аналіз показав, що частка коштів на депозитних рахунках закарпатців складає 1,11% від загального обсягу вкладень до українських банків. Виявлено, що відсоткові ставки за депозитами у банках Закарпатської області є значно нижчими за середні значення по Україні. Доведено необхідність врахування банками регіональних особливостей при формуванні депозитної та відсоткової політики. Запропоновано створення банками спеціальних календарних депозитних програм для населення, націлених на конкретні потреби домогосподарств регіону для мотивації організованого заощадження коштів у банках.

Ключові слова: Закарпатська область, заощадження домогосподарств, організовані заощадження, депозити фізичних осіб, відсоткові ставки за депозитами.

Побудова ефективної економіки держави та її стабільне зростання вимагає ефективного залучення значних інвестиційних ресурсів. У сучасних умовах важливу роль в активізації інвестиційних процесів відіграють банківські установи як основні суб'єкти фінансової інфраструктури держави. Економіка України наразі проходить шлях трансформації, що супроводжується процесами фінансової автономії регіонів. Тому проблема пошуку джерел фінансування інвестицій, у тому числі за посередництвом банків, дедалі частіше вирішується саме на регіональному рівні. У цьому аспекті важливим джерелом банківських ресурсів, яких сьогодні потребує регіональна економіка, є грошові заощадження домашніх господарств. Населення з його потребами, інтересами та рівнем життя є головним елементом продуктивних сил суспільства та активним суб'єктом фінансових відносин.

Варто зазначити, що в сучасних умовах вибір заощаджувальної поведінки фізичних осіб визначається низкою факторів соціально-економічного, фінансового та психологічного характеру, основними серед яких є рівень довіри до держави та фінансово-кредитних установ. Враховуючи процеси децентралізації, слід відзначити і важливість регіональних особливостей, таких як розгалуженість інфраструктури фінансових посередників, рівень зайнятості населення, фінансова грамотність фізичних осіб, географічне розташування, виробничий потенціал регіону тощо.

Економічну природу заощаджень і їхню роль у формуванні ресурсного потенціалу фінансово-кредитних установ досліджували чимало класиків економічної теорії та сучасних зарубіжних науковців. Серед них варто виокремити праці А. Андо, С. Брю, Е. Дж. М. Кейнса, К. Р. Макконнела, Ф. Модільяні, А. Сміта. Проблема мобілізації заощаджень населення та їхнє перетворення у банківські інвестиції досліджували такі українські науковці, як М. Алексеєнко, О. Ватаманюк, В. Жупанин, В. Міщенко, А. Рамський, Т. Кізима, А. Мороз, С. Панчишин, Л. Примостка та інші.

Численні дослідження зазначеної теми підсилюють її актуальність і значущість. Водночас вивченню проблеми залучення заощаджень домогосподарств до інвестиційних процесів на рівні окремих регіонів приділено недостатньо уваги.

Метою дослідження є аналіз та оцінка заощаджень домогосподарств як джерела кредитно-інвестиційного потенціалу банків окремого регіону на прикладі Закарпатської області.

Закарпатська область є унікальною за економіко-географічним розташуванням, адже межує з чотирма країнами-членами ЄС (Польщею, Словаччиною, Угорщиною і Румунією) та має адміністративні кордони з Львівською та Івано-Франківською областями. За площею і чисельністю населення Закарпаття вважається однією з найменших областей України. Особливістю краю є також те, що майже 80% території є гірською місцевістю. В економіці регіону чільне місце займають такі види господарської діяльності, як заготівля та переробка деревини, харчова та легка промисловість, санаторно-курортне обслуговування та туризм, сільськогосподарське виробництво. Загалом перспективи розвитку краю залежать від вирішення завдань залучення та розміщення інвестиційних фінансових ресурсів, створення умов для сталого економічного зростання та розвитку пріоритетних сфер економіки області.

Досліджуючи питання заощадження домогосподарств, варто враховувати, що на характер життя та діяльність населення Закарпаття значний вплив має його багатонаціональність і менталітет. Крім того, в області переважає сільське населення, частка якого складає 63% від його загальної чисельності [2].

Специфічні риси Закарпатської області проявляються також і в структурі доходів і витрат населення. До прикладу, доходи у розрахунку на одне домогосподарство регіону протягом 2015 р. у середньому склали 7 279,48 грн за місяць, а значення аналогічного показника по Україні становило – 5 231,71 грн. Проте витрати населення краю також значно переважають загальнодержавні середньостатистичні значення. Якщо за один місяць у Закарпатській області одне домогосподарство витратило 6 325,95 грн, то середній обсяг витрат по Україні складав 4 448,66 грн [1].

На рис. 1 наведено структуру витрат середньостатистичного домогосподарства у Закарпатській області протягом одного місяця.

Як показано на рис. 1, 87,51% витрат середньостатистичного домогосподарства області йде на споживання: харчування, купівлю предметів домашнього вжитку, культуру, освіту, медицину, обслуговування транспортних засобів, зв'язок тощо. Решта витрат визначаються як неспоживчі. З-поміж останніх варто виділити організовані заощадження, які в основному представлені банківськими депозитами.

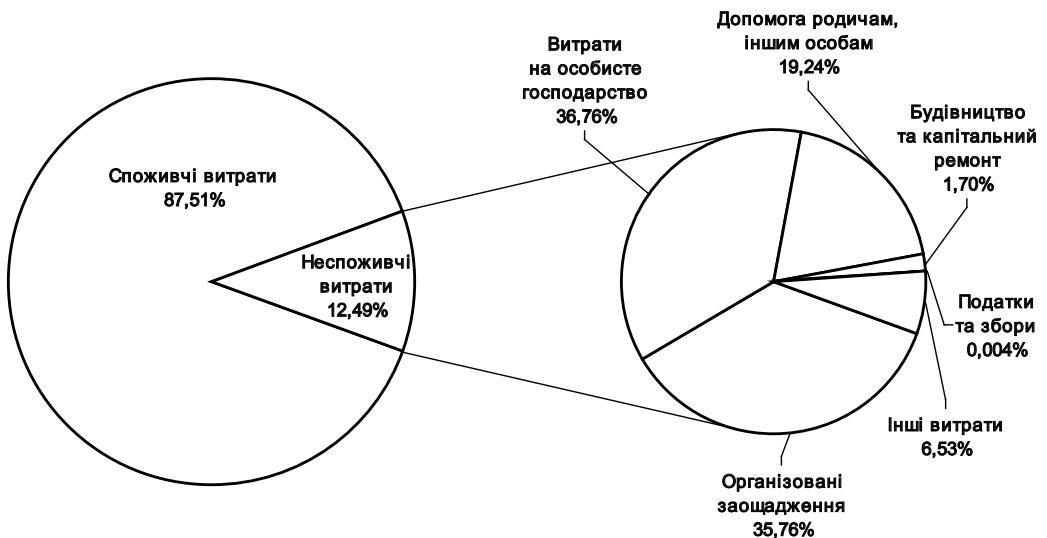

Рис. 1. Структура витрат домогосподарств Закарпатської області у 2015 р. (у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство) [1]

**Особливості формування заощаджень населення
у Закарпатській області**

Дані статистичних досліджень свідчать, що 35,76% обсягу неспоживчих витрат домогосподарств регіону у 2015 р. щомісяця залучалося банками на депозитні рахунки. Саме ця стаття витрат, на наш погляд, і є організованими заощадженнями населення, які за посередництвом фінансово-кредитних установ трансформуються в інвестиційні ресурси. Для порівняння, частка цієї статті у неспоживчих витратах населення по Україні за аналогічний період склала 28,15%. Утім у структурі неспоживчих витрат домогосподарств Закарпаття найбільшу частку займають витрати на особисте господарство – 36,76% від загального обсягу (по Україні – 26,27%) [1]. З огляду на те, що більшість населення регіону мешкає у сільській місцевості та змушене витрачати значну частину доходів на утримання власного господарства, то такий обсяг витрат є виправданим.

Попри достатньо високі значення обсягів грошових ресурсів і витрат домогосподарств Закарпатської області, населення краю досить критично оцінює рівень своїх доходів, а також можливості до заощадження. Результати статистичного спостереження щодо самооцінки населенням Закарпатського регіону рівня своїх доходів у 2015 р. показали таке:

- 9,9% населення вважає рівень власних доходів достатнім для споживання та заощадження (показник по Україні – 6,2%);
- 1,1% – вважає рівень доходів достатнім, проте не заощаджують (по Україні – 45,7%);
- 89% – не вважає рівень своїх доходів достатнім навіть для поточного споживання (по Україні – 48,1%) [5].

Як бачимо, населення Закарпатської області характеризується вкрай пасивною поведінкою у сфері заощаджень. Водночас їхня важливість для економіки регіону недооцінена, адже заощадження фізичних осіб у організованій формі є потужним джерелом банківського кредитно-інвестиційного потенціалу. У контексті досліджуваної теми варто зазначити, що джерелом 14% інвестицій, залучених у економіку краю, є саме кредитні ресурси банків [6].

Наразі найбільш поширеною та доступною формою мобілізації заощаджень населення є банківські депозити. У табл. 1 наведено дані щодо обсягів депозитів домашніх господарств і рівнів середньозважених депозитних відсоткових ставок в Україні та Закарпатській області у I півріччі 2016 р.

Таблиця 1
Обсяги депозитів домогосподарств в Україні та Закарпатській області у I півріччі 2016 р. [3].

Показники	Обсяг депозитів, млн грн		
	Україна	Закарпатська область	% від загального обсягу по Україні
Депозити домашніх господарств	422 449	4 636	1,11
У розрізі валют			
у національній валюті	203 726	2 052	1,01
в іноземній валюті	218 723	2 583	1,18
За строками			
на вимогу	117 666	1 256	1,06
строком до 1 року	178 452	2 150	1,21
строком понад 1 рік	126 331	1 229	0,97

Дані, наведені у табл. 1, демонструють, що частка залишків коштів на депозитних рахунках закарпатців станом на 01.07.2016 р. складала лише 1,11% від загального обсягу депозитних ресурсів вітчизняних банків. За цим показником Закарпаття займає 23 місце серед 24 областей України, випереджаючи при цьому тільки Луганську область. У депозитному портфелі фізичних осіб переважають вклади строком до 1 року – 46,37%. Депозити на вимогу становлять 27,09% банківських заощаджень закарпатців, а частка довгострокових вкладів – 26,54%.

Що стосується рівня відсоткових ставок, то, до прикладу, середньозважена відсоткова ставка за депозитами на вимогу у банківських установах Закарпатської області складає 4,4%, а по Україні – 5,5%; ставки за депозитами на строк до 1 року – 9,1%, середнє загальнодержавне значення – 10,3%; відсоткові ставки за строковими депозитами понад 1 рік у середньому складають 9,1%, по Україні – 13,0%. Варто зауважити, що протягом одного року – з липня 2015 р. по липень 2016 р. – загальна середньозважена ставка за депозитами фізичних осіб у банках Закарпатської області зменшилася із 11,9% до 8,5% [3]. На наш погляд, така тенденція є досить негативною, а особливо враховуючи пасивну поведінку закарпатців у сфері організованих заощаджень. Зважаючи на те, що рівень відсоткової ставки за депозитами є найкращим фінансовим стимулятором, регіональним банківським установам варто переглянути свою відсоткову політику.

Іншим дискусійним питанням є валюта заощадження. Для закарпатців цей аспект надзвичайно актуальний, адже щороку близько 300 тис. краян виїжджають на заробітки за кордон. Саме тому заробітчани часто називають головними інвесторами краю, а їхні грошові доходи у іноземній валюті потенційно є потужним джерелом банківських ресурсів. Крім того, зважаючи на сьогодишню ситуацію в Україні, більшість фахівців категорично виступають проти вкладень у гривні, аргументуючи тим, що ризик девальвації національної валюти вищій можливої прибутковості за банківськими вкладками. Попри це, гривня залишається валютою для транзакцій. Тому для диверсифікації депозитного портфеля фізичним особам рекомендують формувати його таким чином: 80% вкладів у іноземній валюті (долар США та євро) і 20% – у гривні [4].

Наразі в Україні досить складне соціально-економічне та політичне становище, що є суттєвою причиною скептичного ставлення населення як до банків, так і до національної грошової одиниці. Крім того, рівень інфляції часто не перекидає рівня доходу, отриманого від банку у вигляді відсотків. Так, за підсумками 2015 р., річна інфляція досягнула свого піку та склала 143,3%. Така ситуація спричинена девальвацією обмінного курсу гривні та різким підвищенням цін і тарифів. За три квартали 2016 р. спостерігалася дезінфляційна тенденція, а індекс інфляції у річному вимірі склав 109,4% [4].

Враховуючи специфічні характеристики Закарпатської області та її населення, основним мотивом заощаджень закарпатців є не отримання прибутку від банківських вкладень, а інвестиції у власне господарство. За таких умов варто замислитися над удосконаленням мотиваційних факторів, які б заохочували населення до організованої форми заощаджень. Для клієнтів-фізичних осіб суттєвим стимулом щодо активізації вкладів є отримання прибутків від депозитних коштів. На нашу думку, відсоткові ставки за депозитами фізичних осіб у банках Закарпатської області мають бути як мінімум на рівні середньоукраїнських або й вищими задля стимулювання залучення клієнтів. Для цього є кілька передумов.

По-перше, як показало дослідження, середній рівень доходів населення краю є одним з найвищих по Україні.

По-друге, обсяги коштів, залучених на депозитні рахунки, є непропорційно низькими, порівняно з доходами.

По-третє, парадоксальним видається і те, що рівень відсоткових ставок за депозитами фізичних осіб також є вкрай низьким, особливо враховуючи потенційно можливі обсяги залучення організованих заощаджень.

Саме тому доречним є врахування банками регіональних особливостей при формуванні депозитної та відсоткової політики.

Звичайно розробка нової цінової політики у банківських установах вимагає чимало часу та ретельних маркетингових досліджень ринку. Тому при нинішньому рівні відсоткових ставок за депозитами фізичних осіб у Закарпатській області банкам варто стимулювати приріст залучених коштів шляхом надання додаткових послуг. Такими послугами, до прикладу, можуть бути пільги при отриманні

кредиту, розрахунково-касовому обслуговуванні, автоматичне підключення вкладників до системи інтернет-банкінгу, SMS-банкінгу тощо.

Ще одним методом залучення приватних клієнтів до банків є створення різноманітних сезонних депозитних програм, які є досить популярними у зарубіжних країнах і поступово впроваджуються в українську банківську практику. Це переважно депозитні програми, приурочені до різдвяних, новорічних, великодніх свят, депозити до відпустки тощо. Такі акції є короткостроковими, від 3 місяців до року, вони мотивують населення вкладати свої заощадження до банків задля отримання прибутку та збереження коштів для оплати майбутніх видатків. Враховуючи специфіку Закарпаття, банкам, що працюють у регіоні, варто також впровадити особливі депозитні програми. Дослідження показало, що основною статтею витрат населення краю є видатки на обслуговування власного господарства. В області переважає сільське населення, тому насамперед варто враховувати їхні потреби. Так, для більшості населення регіону завжди актуальним є питання сезонності сільськогосподарських робіт і витрати на кожний етап цих робіт. Тому доцільним видається створення спеціальних календарних депозитних програм для населення, пов'язаних саме з формуванням вкладів для майбутнього покриття сільськогосподарських витрат. На наш погляд, використання такого клієнтоорієнтованого підходу, націленого на конкретні потреби домогосподарств регіону, може спонукати їх заощаджувати кошти саме в організованій формі у банках.

І наостанок, важливою умовою стимулювання депозитів є підвищення надійності банків і банківської системи загалом. З цього приводу варто зауважити, що кризовий період для банківської системи фактично минув. Установи, які не витримали стрес-тестування у вигляді внутрішньої системної кризи, визнали себе неплатоспроможними, тому масового банкрутства банківських установ не передбачається. Сприятлива економічна ситуація в країні є каталізатором створення заощаджень домогосподарствами, адже населення, яке має середній рівень доходу прагне передусім зберегти його та примножити, що, своєю чергою, стимулює зростання економіки.

Наразі в Україні спостерігаються суттєві диспропорції у роботі регіональних банківських секторів, що призводить до нерівномірного розвитку регіонів. Як уже зазначалося, Закарпатській області притаманні чимало особливостей природно-географічного, соціально-демографічного та фінансово-економічного характеру. Проведене дослідження продемонструвало, що реалізація однієї і тієї ж політики банківськими установами у різних регіонах України призводить до різних результатів. Саме тому банки, працюючи в окремому регіоні, мають враховувати його специфіку, а особливо – при формуванні політики залучення заощаджень населення. Як показав аналіз, населення Закарпаття володіє достатнім рівнем доходів, що може стати потужним джерелом формування заощаджень. Тому пріоритетним завданням банків, які працюють у регіоні, є розробка пропозицій щодо залучення вільних коштів домогосподарств на депозитні рахунки. У підсумку банки отримають достатній обсяг коштів для здійснення кредитно-інвестиційних операцій, а фізичні особи збережуть і примножать свої заощадження.

Список використаних джерел

1. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2015 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – 2015. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Офіційний сайт Головного управління статистики у Закарпатській області. – 2016. – Режим доступу: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>
3. Офіційний сайт Національного банку України. – 2016. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
4. Ряполов К. Куди вкласти гроші в 2016 році / К. Ряполов // Сьогодні : газета. – Київ, 2016. – 1 січня.
5. Самооцінка домогосподарств України рівня своїх доходів у 2015 році // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – 2015. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

6. Стратегія розвитку Закарпатської області на період до 2020 року // Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України : офіційний сайт. – 2016. – Режим доступу: <http://dfr.minregion.gov.ua>

References

1. State Statistics Service of Ukraine (2016). Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrayiny u 2015 rotsi (za danymy vybirkovoho obstezhennya umov zhyttya domohospodarstv Ukrayiny). [Costs and resources of households in Ukraine in 2015 (according to a sample survey of household living conditions in Ukraine)]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
2. Official website of the Main Department of Statistics in Zakarpattia Region (2016). Retrieved from <http://www.uz.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
3. Official website of the National Bank of Ukraine (2016). Retrieved from <http://www.bank.gov.ua> [in Ukrainian].
4. Ryapolov, K. (2016, January 1) Kudy vklady hroshi v 2016 rotsi [Where to invest in 2016]. *Segodnya – Today*. Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].
5. State Statistics Service of Ukraine (2016). Samoosinka domohospodarstvamy Ukrayiny rivnya svoiykh dokhodiv u 2015 rotsi [Self-rating of the Ukrainian households of their income in 2015]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
6. Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Communal Services of Ukraine (2016). Stratehiya rozvytku Zakarpats'koyi oblasti na period do 2020 roku [The development strategy of Zakarpattia region for the period until 2020]. Retrieved from <http://dfr.minregion.gov.ua> [in Ukrainian].

Zaslavska O. I. Peculiarities of residents' savings forming in Transcarpathian region.

Transformation of Ukraine's economy is accompanied by financial autonomy of the regions. Therefore, the problem of finding sources in order to finance investment is often solved at the regional level. An important source of resources required by regional economy are households' savings in the form of bank deposits. In modern conditions the choice of saving behavior of individuals is determined by factors of socio-economic, financial and psychological nature as well as regional peculiarities.

Transcarpathian region is unique in economical and geographical location, it borders with four EU countries. Almost 80% of the territory are highlands and the share of rural population is 63% of its total number. Specific features of the region can be observed in the structure of income and spendings. For example, income and spendings per household in the region are much higher than the average value of the same indicators in Ukraine. The study showed that the majority of the household spendings are used for consumption purposes. In the structure of non-consumer spendings in Transcarpathian region the biggest shares belong to spendings on the households and organized savings in the form of bank deposits.

Analysis showed that the share of deposit accounts of the Transcarpathians in the middle of 2016 was only 1.11% of the total deposit resources of Ukrainian banks. In the retail deposit portfolio dominated the deposits of up to 1 year. It was discovered that deposit interest rates of banks in Transcarpathian region are significantly lower than average indicators in Ukraine. Taking into account that the level of interest rates on deposits is the best financial stimulus, regional banking institutions should review its interest rate policy.

The other contentious issue is a currency of savings. For Transcarpathians this aspect is extremely important because every year about 300 thousands of countrymen go to work abroad. According to the current situation in Ukraine experts are against investment in local currency, arguing that the risks of devaluation are higher than the possible income on bank deposits. At the moment Ukraine is in quite difficult socio-economic and political situation, which cause skeptical attitude to banks and national currency. In addition, inflation often does not cover income from bank deposits. Therefore, it is highly recommended to diversify the deposit portfolio of individuals.

The article demonstrates that it is appropriate to take into account regional peculiarities while forming the deposit and interest rate policy in banks. At the current level of interest rates on deposits of individuals in the Transcarpathian region banks should encourage people to increase deposits by provision of additional services. According to the specificity of the region the banks should elaborate special deposit programs. Seasonality of agricultural works is always topical issue for most of the population of the region. Therefore, it is advisable to create special calendar deposit programs for individuals related to the formation of deposits to cover future agricultural expenditures. Such client-oriented approach could encourage households to save money in the organized form in banks.

Keywords: Transcarpathian region; household savings; organized savings; deposits of individuals; interest rates on deposits.

Заславська Ольга Ігорівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів і банківської справи Ужгородського національного університету (e-mail: olykin@ukr.net).

Zaslavska Olha Ihoriivna – Ph.D., associate professor of the Department of finance and banking of the Uzhgorod National University.

Надійшло 31.10.2016 р.